

KUVÂ-YI MİLLİYE

Prof. Dr. YÜCEL ÖZKAYA

Kuvâ-yı milliye tabiri tarihimizde “millî” kuvvetler” düzenli olmayan silâhlı birlikler ve kuvvetler için kullanılan bir tabir olarak göze çarpmaktadır. Kuvâ-yı milliye adını verdiğimiz bu kuvvetler, düşmana karşı ülkenin korunması ve savunmasının pekiştirilmesi, birlik ve beraberliğin sağlanmasını hedeflemişlerdir. Bu yüzden de, vatanın işgali karşısında halkın malının, canının, dininin, ırz ve namusunun korunması, kısaca ülkeye karşı olabilecek her türlü saldırıya karşı eski askerî komutan ve askerler ile bunlara katılan askerlerin kendi aralarında oluşturdukları savunma birliklerine “kuvâ-yı milliye” denilmektedir.

Mustafa Kemal Paşa'nın anlatımına göre, düşmanların çemberi altında olan hükümetin emirlerini ordu yerine getirecek durumda değildir. Bu yüzden ki vatanı savunma ve korumadan ibaret olan esas görev, doğrudan doğruya milletin kendisine yönelmiş bulunmaktadır. Millet, orduya kendi içinden teslim ettiği bireylerinin, düşman saldırısına uğrayan bölgelerinin savunmasına, düşman saldırısına uğrayan kardeşlerinin hayatlarının korunmasına görevli kılmayı mecbur kılmıştı. İşte buna “Kuvâ-yı Milliye” diyoruz. Bütün evren de böyle diyor. Ayrıca, silâhın söz konusu olmadığı ülkenin en ücra köşelerinde bile ortaya çıkmış, doğrudan doğruya yasal ve çağdaş, sosyal ve genel yaklaşımla siyasî bir dernek olarak da “Müdafaa-i Hukuk” Örgütü vardır¹.

Özellikle, İzmir'in işgalinden (15 Mayıs 1919) itibaren istilâcı güçlere karşı birlikte hareket etmek için, batı cephesinde olduğu kadar, güney ve güney doğu bölgelerinde de “kuvâ-yı milliye” adını verdiğimiz bu direniş birlikleri kurulmuştur.

Erzurum Kongresi'nde “Kûva-yı milliyeyi amil, irâde-i milliyeyi hakim kılmak”ın esas olduğu belirtilmiş, daha sonra, Damat Ferit Paşa Hükümeti istifa edince, bu hususlar yeni hükümete de duyurulmuştur.

¹ Türkiye Büyük Millet Meclisi Gizli Celse Zabıtları, c. 1, Ankara, 1985, (24 Nisan 1920-21 Şubat 1921), sh. 6-7. Mayıs 1920-İşyanlar, Cephele, Askerî ve Siyasî Durum, İstanbul, 1987, Belgelerle Türk Tarihi D., sayı. 25, sh. 7.

Esasen Mustafa Kemal Paşa, Samsun'a ayak bastığından itibaren hem kuvâ-yı milliye ile hem de yararlı derneklerle sıkı ilişkiler içerisine girmişti. Kendisinin bu kuruluşlarla haberleştiğini, teşkilâtların yurdun her yayına yayılması için faaliyetler gösterdiğini bilmekteyiz. Çeşitli yerlerde kuvâ-yı milliye'nin 1919 Mayıs'ından itibaren önemli direnişlerde bulunduğu bilinmektedir. 8 Mayıs 1919'da, 20. Kolordu'nun Ankara'ya taşınması ve kolordunun başına Ali Fuat (Cebesoy)'un getirilmesi ile millî teşkilâtların faaliyetlerinin hızlandırılması ve kurulmuş olanlarının da kuvvetlendirilmesi düşünülmüştü. Ankara'da kuvâ-yı milliye'nin olduğunu İstanbul Hükümeti 31 Temmuz 1919 tarihli tamiminde bizzat kabul etmekteydi.

Çeşitli yerlerde kurulan müdafaa-i hukuk dernekleri yerli müfrezelerin her türlü ikmâl hizmetlerini yerine getiriyorlar, kuvâ-yı milliye'nin çeşitli gereksinimlerini sağlıyorlardı. Kuvâ-yı milliye'nin askerî teşkilâtlar ve kıtalarla ilişkisi yoktu. Bunların teşkilâtları ve çalışmaları askerî birliklerden ayrı idi. Düzenli ordunun kurulacağı 1920 yılının sonlarına kadar bu kuvvetler iç isyanların bastırılmasında, düşmana karşı koymada önemli çalışmalar yapmışlardır. Kırşehir, Keskin, Beypazarı, Maden, Ankara, Boğazlıyan'da kurulan yeni millî kuvvetler Batı ve Adana cephelerine yollanmışlardı. Görülüyor ki, milis kuvvetleri olarak vasıflandırabileceğimiz bu kuvvetler cephelere yollanarak, düzenli ordudan önce önemli hizmetlerde bulunmuşlardır².

Mustafa Kemal Paşa, kuvâ-yı milliye'nin önemini ve gelişimini şöylece açıklamaktadır: Müdafaa-i hukukta silâh yoktur. Her vilâyet ve bağımsız sancaklarda heyet-i merkeziyeler vardır. Müdafaa-i hukuk silâhlı kuvvetleri de içine almıştır. İstanbul'da sözde ordusu olan Hükümet bir şey yapmamaktadır. Müdafaa-i hukuk teşkilâtına bağlı kuvâ-yı milliye vatanı kurtarmakla yükümlüdür. Ancak, burada bulunan ve İstanbul'a bağlı komutanların her emri yerine getirmediikleri de görülmektedir. Bunun bir sebebi de kuvâ-yı milliye'yi önceleri besleyen, giydirenin İstanbul Hükümeti olmasından ileri gelmekteydi. Yani, İstanbul Hükümetine kuvâ-yı milliye isteyerek bağlı değildir ve O'nun isteklerini yerine getirmemek yolunu tercih etmektedir. Daha sonra, kendi varlıklarını ve çıkarlarını korumak için gerekli olan kuvâ-yı milliye'nin işe ve özellikle elbiselerine harcanacak parayı tehlike ile karşı karşıya kalan bölgelerin halkının sağlamaya başladığı-

² Bayram Sakallı; Kuvâ-yı Milliye Dönemi Ankarası'nda Millî Faaliyetler, Ankara, 1987, Hacettepe Ün. Atatürk İlke ve İnk. Enst. Dergisi, c. 1, s. 1, sh. 96-101.

nı görmekteyiz. Millet geleceğinin bu kuvvetlerle sağlanacağını anlamıştır. Mustafa Kemal Paşa, yeni açılan Millet Meclisi'nin ikinci günü yani 24 Nisan 1920 günü döndüncü oturumda yaptığı konuşmada bu hususları açık seçik belirttikten sonra "Kuvâ-yı millie, ordu, her şey, her vasıta artık doğrudan doğruya milletin tahtı emrindedir. Fakat, iş memleketin müdafaaı olduğuna ve bu işin ordunun da vazife-i asliye ve hakikiyesi bulunduğuna göre, bütün vasıtaların aynı emir ve kumandaya tâbi' olması lâzımdır. Bittabii bu kumanda da şunun veya bunun elinde olmayacak, kuanın heyet-i umûmiyesinin idaresi meclis-i âlinize teveccüh edecektir" diyerek, ordunun Meclis'e bağlı olacağını, "İcra Vekiller Heyeti"nin seçilmesi ve "Müdafaa-i Millie" adı ile bir bakanlığın kurulması ile bu bakanlığın işe, elbise, idare sorunlarını çözümleneceğini, para işini bütün ordu için yerine getireceğini açıklamıştı³.

Kuvâ-yı millie neden ortaya çıkmıştır? Kûva-yı milliyenin ortaya çıkış şartları, meşrutiyet döneminde, bakanlardan valilere kadar hükümet yönetiminde yer alanların keyfi ve yasa dışı işlerinden memleketin nasıl sarsıldığı, ülkede yer yer işgallerin gerçekleştiği, ülkedeki mevcut durumun kötülüğünden kaynaklanmaktadır.

Kuvâ-yı millie neden heyecan ve şevkle karşılanmıştır? Kuvâ-yı millie teşkilâtı, hemen bütün firkaların ve bütün siyasî eğilimlerin üstünde bir heyecan ile karşılanmıştır. Oysa, kuvâ-yı milliyenin bir firkanın mensuplarını memnun edecek mevkileri, görevleri yoktu. Kuvâ-yı millie memleketin kurtuluş ve saadetinden başka bir şey düşünmedi. Meclis-i Mebûsân'ın, bundan böyle milletin gerçek temsilcilerinin gerekli işleri yapacağını belirtmesi ve kuvâ-yı milliyenin gereksiz olduğunun belirtilmesi de hatalı idi. Çünkü, her ülkede birçok fırka, cemiyet, siyasî zümre, belirli bir fikir ve düşünce için, belli bir programın savunması için kurulmuş gruplar meclislerde ve millet arasında çalışmalarına devam ederler. Bu yüzden ikilik düşünülmemelidir. Hükümet ile millet ne kadar bir, ne kadar ortak, ne kadar aynı fikir ve his ile birleşmiş olması gerekse ve nasıl bunlar arasında ikilik olduğu düşünülmezse, millettten başka bir şey olmayan kuvâ-yı millie ile Hükümet de birbirini tamamlayan, birbirinin dayanağı olan iki kuvvettir. Bu samimî olarak böyle düşünülmelidir. Bu yüzden "kuvâ-yı millie dağılsın demek, millet dağılsın demektir". Hakimiyet-i Millie Ga-

³ Türkiye Büyük Millet Meclisi Gizli Celse Zabıtları, c. 1, Ankara, 1985, sh. 6-7.

zetesini, kuvâ-yı milliyenin gereğine bu şekilde işaret ettikten sonra, kuvâ-yı milliyenin ne olduğunun sorulması gerekli yeri de şöyle tarif etmektedir: “Kuvâ-yı milliyenin ne olduğunu milletin sinesinde ve hilâfetin merkez-i vahdetinden koparıp terkettiğiniz İzmir’de, Adana’da, Maraş’ta, Urfa’da canları, kanları ve tırnaklarıyla boğuşan vatanperverlere sorunuz”⁴.

Anadolu’daki basın kuvâ-yı milliyenin lehinde ve İtilâf Devletleri’nin aleyhinde yayınlar yapmaktaydı. Oysa, bu gazeteler herhangi bir devlete düşman değiller, yalnızca vatanlarının kurtarılması için çalışan birer yayın organları idiler. Hakimiyet-i Milliye’nin de belirttiği gibi “Ne Kuvâ-yı milliyenin, ne gazetelerin memleket fikri ve vatan endişesi haricinde hiçbir hususî nokta-i nazarı, hiçbir gizli emeli yoktu”. İstanbul gazeteleri sansüre uğramayıp, bu konuda seslerini yükseltebilseler idi, Anadolu’da bu kadar büyük ses çıkmazdı⁵. O tarihte, Hakimiyet-i Milliye “Kuvâ-yı milliyeye ne oluyor?” şeklinde alaylı soru soranlara, bunu İttihat ve Terakkî Fırkası kabul edenlere çatmakta, irade-i milliyenin bir siyasî fırkanın ihtirası olmadığını, hiçbir hükümetin millî emellerin aksine iş göremeyeceğini öne sürmekte ve “çünkü bugünün vahdet-i milliyesinden hariç kalan ve memleketin şeref ve istiklâline ve tamamîyet-i mülkiyesine ait esasata iştirak etmeyen haindir. Ve dünyanın her tarafından hainler ekalliyettir” tezini ileri sürmekte, millî kuvvetlere hücum etmemek gerektiğini “Memleketin istiklâl ve tamamîyeti uğrunda her fedekârlığa amâde (hazır) bir vaziyet-i müdafaa (savunma durumu) alan kuvâ-yı milliyeye karşı kim tarafından olursa olsun, bu kadar hatalı bir hareketle mukabele etmek asırlarca mucîb-i teessüf addedilecek (üzüntüye neden olacak) bir cihet olur” denilmekteydi. Daha sonra millî iradenin kuvâ-yı milliyeye kuvvet verdiği açıklanmaktaydı⁶. Doğal olarak, Ankara’da millî hükümetin gazetesi olan Hakimiyet-i Milliye, kuvâ-yı milliyeye konusunda millî hükümetin fikirlerini yansıttığı gibi, kamuoyunun istek ve düşüncelerini de ortaya koymuştur. Kuvâ-yı milliyenin neden ortaya çıktığı, amacının ne olduğu, neden halkın bunu tutmasının gerektiği açık, seçik bir şekilde ortaya konulmuştur. Böylece, kuvâ-yı milliyeye taraftar olmayanların gizli ve çarpık düşünceleri ortaya konulmak istenilmiş, bunda da başarılı olunmuştur.

⁴ Devrin Yazarlarının Kalemîyle Millî Mücadele ve Gazi Mustafa Kemal, c. 1, sh. 241-246.

⁵ Hakimiyet-i Milliye, No. 13, 3 Mart 1336 (1920). Devrin Yazarlarının Kalemîyle Millî Mücadele ve Gazi Mustafa Kemal, c. 1, sh. 245-246.

⁶ Aynı kitap, c. 1, sh. 260-263.

Kuvâ-yı millie, 1919'da yurdun çeşitli yerlerinde görev yapmaktaydı. 1919'da bütün yurttta, ikisi bağımsız olmak üzere ve çoğunun er kadrosu eksik yirmi Türk tümeni vardı.

Merkezi Erzurum'daki 15. Kolordu'nun 4 tümeninden biri Erzurum'da, biri Trabzon'da, biri Van'da, biri Horasan'da idi. Merkezî Sivas'ta'ki 3. Kolordu'nun 2 tümeninden biri Amasya'da, diğeri Samsun'da idi. Diyarbakır'daki 13. Kolordu'nun 2 tümeninden biri Siirt'te biri Mardin'de idi. Ankara'daki 20. Kolordu'nun 2 tümeninden biri Ankara'da diğeri Afyon'da, Konya'daki 12. Kolordu'nun 2 tümeninden biri Konya'da, diğeri Niğde'de idi. Bandırma'daki 14. Kolordu'nun 2 tümeninden biri Balıkesir, diğeri Tekirdağ'da, İstanbul'daki 25. Kolordu'nun 2 tümeninden biri İstanbul, diğeri İzmit'te idi. Edirne'deki 1. Kolordu'nun 2 tümeninden biri Kırklareli'nde, diğeri Keşan'da, 2 bağımsız tümeninden biri Çine'de, diğeri Bursa'da idi.

Bunların dışında Sivas, Trabzon illerini içine alan bölgede halk teşkilatlanmış, askerî kuruluşlar meydana getirmişti⁷.

Yurdun diğer yörelerinde, Güney ve Güney-Doğu Anadolu, Karadeniz, Batı Anadolu yörelerinde süratle teşkilâtlar kurulmaya, silâhlanmaya, kuvâ-yı millie adıyla birlikler oluşturulmaya başlanmıştı.

23 Mayıs 1919'da, 57. Tümen Komutanı Albay Şefik'in Harbiye Nezaretine "Durumun düzeltilmesi için, kuvâ-yı millie teşkilâtı vücuda getirmenin en iyi tedbir olabileceğini" bildirmesi ve Erkân-ı Harbiye-i Umûmiye Başkanı Cevad Paşa'nın son fıkranın önemli olduğunu bildirmesi kuvâ-yı milliyenin başlangıcı kabul edilebilir⁸. Kuvâ-yı milliyenin en büyük savunucularından biri de 57. Tümen Komutanı Albay Şefik'tir. 20 Ağustos 1919'da Harbiye Nezaretinden gönderilmiş olan şifreye, 24 Ağustos'ta verdiği cevapta, silâhların bırakılmayacağını, silahların bırakılmamasının kuvâ-yı milliyeye iştirak anlamına gelmediğini ve halkın kuvâ-yı milliyenin yanında olduğunu, kuvâ-yı milliyeye karşı aleyhte olan hiçbir icraatı kabul etmeyeceğini şöylece dile getirmektedir: "Osmanlı kıtaatının Yunanlılara karşı taarruzu şimdiye kadar vuku bulmamıştır. Ve el-yevm dahi böyle bir teşebbüsü yoktur. Yalnız ol-bâbdaki meclis-i vükelâ kararına binaen Yunanlıların ilerlemesini ve taarruzunu tevkif etmekle (durdur-

⁷ Mahmut Goloğlu; Sivas Kongresi, sh. 27-28.

⁸ Yücel Özkaya; Türk İstiklâl Savaşı ve Cumhuriyet Tarihi, sh. 35.

makla) mükelleftir. Kuvâ-yı milliye arasında bulunan top ve makineli tüfenk gibi esliha (silâhlar) Osmanlı kıtaatının kuvâ-yı milliyeye iştirak ettiğine delil addedilmemelidir. Çünkü, Yunanlıların irtikâb ettiği İzmir ve Aydın fecayı'ı üzerine mevâki'-i mezkûre ve sairedeki *kıtaattan terk-i vazife ederek kuvâ-yı milliye iltihak etmiş zabitan* ve efrâd olduğu gibi, hal ve vazife-i hakim ve memur olan kuvâ-yı milliye Aydın Muharebesi'ni şimdi cidden kıtaatin bazı top ve makinalı tüfenklerine vaz-yed etmiştir. Efrâd-ı askeriyenin ahvâl-i ruhiyesi kuvâ-yı milliye aleyhinde icraata katiyen müsait değildir...”⁹.

Kuvâ-yı milliyenin Batı Anadolu'da ve Güney-Doğu Anadolu'da büyük hizmetler verdiğini, batıda Yunanlılara, Güney-Doğu Anadolu ile güneyde Fransızlara karşı başarılı bir mücadelenin gereklerini yerine getirdiğini görmekteyiz. Düzenli ordu kuruluncaya kadar bu kuvvetler çok yerinde ve güzel bir çalışma düzeni içinde düşman kuvvetlerine ağır darbeler indirmişlerdir.

Anadolu'daki bu gelişmeler ve teşkilâtlanmalar, İtilâf Devletleri'nin lütfu ile İmparatorluğun hayatiyetini sürdürüleceği yanlışına kapılan İstanbul Hükümeti tarafından da tasvir edilmiyordu. Bu bakımdan, İstanbul Hükümeti Anadolu'ya, kuvâ-yı milliyeyi işgale karşı koymaması konusunda girişimler yapılması ile ilgili olarak birtakım emirler göndermekteydi. Bütün bu engellemelere karşın kuvâ-yı milliye bir çığ gibi büyümekte idi. İngilizler de bu gerçeğin farkında idiler.

Akhisar'da isminin zikredilmediği İngiliz Kontrol Subayı'nın 13 Eylül 1919 tarihli raporundan anladığımıza göre, İngilizler Türk kuvâ-yı milliyesi hakkında etraflıca bir bilgiye sahiptirler. Bu raporda belirtildiğine göre, Bergama, Soma, Akhisar, Salihli, Ödemiş, Aydın, yörelerinde faaliyet gösteren kuvâ-yı milliye kuvvetlerinin sayısı otuzüç bin ile otuzdört bin arasındadır. Buralarda ayrıca yirmiki bin kadar yedek kuvvet vardır. Raporla, Balıkesir yöresinin incelenmediği açıklanmakta ve kuvvet sayısı şöylece taksim edilmektedir: Bergama 5-6.00, Soma 1.200, Akhisar 4.000, Salihli 2.600, Ödemiş 2.800, Aydın, Nazilli 18.000, Aydın sınırında 17.000, Alaşehir civarında 5.400 (beş hafta kadar sonra 8.000) olarak gösterilmektedir.

Cephelerdeki komutanlar ise şunlardır: Bergama'da Ali Bey(Kel Ali), Soma'da Hulusi Bey, Akhisar'da Ethem Bey(askerî), Soma'da Hulusi

⁹ Gnkurmay ATASE, İstiklâl Arşivi, Klasör. 27, Dosya. 108-A, Fihrist. 27.

Bey(sivil), Salihli'de (Reşit Bey ve kardeşi Ethem), Alaşehir'de Mustafa Bey, Ödemiş'te Mustafa ve Mestan beyler, Aydın'da Hacı Şükrü Bey (askerî), Hacı Şükrü Efendi, Hacı Süleyman Efendi.

Raporda, bu bölgenin kendi başına savaştığı ve cephelerin ortak bir kumandanlığının olmadığı, Alaşehir'de toplanan kongrenin tek bir komutan seçmek amacıyla bulunduğu, ama şimdilik bir gerilla savaşının yapıldığı, kullanılan silâhların çok çeşitli, ancak yetersiz olduğu, buna karşın Türklerin maneviyatının çok yüksek olduğu, bu kuvvetlerin Yunan zulmü üzerine kurulduğu ve yalnızca Yunanlılarla savaşmak amacıyla hareket ettikleri, Yunanlılara karşı savaşan bu Türk kuvvetlerinin Mustafa Kemal gibi siyasî bir hareket doğrultusunda olmadıkları açıklanmakta, ancak bu hareketin de Mustafa Kemal'in hareketinden farklı olmadığı da vurgulanmakta idi¹⁰.

Yurdun çeşitli yerlerinde kuvâ-yı milliye hareketlerinin 1919 Mayıs'ından itibaren başladıklarını görmekteyiz. Bunların nerelerde ve nasıl teşkilâtlandığına kısaca bakmakta yarar vardır.

Denizli'de 29 Mayıs 1919 günü, Denizli Müftüsü Ahmet Hulusi Efendi başkanlığında Denizli Müdafaa-i Hukuk ve Redd-i İlhak Cemiyeti kurulmuştu. Cemiyet, üyeler arasında işbirliği yaparak, öncelikle silâhlı gönüllüler yazılması için uğraşiyor idi. İlk kurulan gönüllü birliğinin başına, Ödemiş'ten Denizli'ye gelen komiser Hamdi Bey seçildi. Daha sonra çeşitli gruplar oluşturuldu. Bunların komutanlığına Topçu Binbaşı İsmail Hakkı Bey getirildi. Bu birliğin adına "Millî Menderes Müfrezesi" denildi. Denizli Mutasarrıfı Faik Bey, Umum Jandarma Komutanlığı'na çektiği telde "Jandarmaların firarlarına engel olmak ve kendilerini iyi bir halde bulundurmak" gerektiğini belirtmekteydi. Bu arada, kuvâ-yı milliye Ödemiş'te Yunanlılara mağlup olmuştu¹¹. Ulusal Kurtuluş Savaşı'nda başarılı hizmetler veren Yörük Ali Efe, 57. Tümen Komutanı Albay Şefik (Aker) ile görüştüğten sonra, 27 Haziran 1919 günü Umurlu'ya gelip millî kuv-

¹⁰ Bilâl Şimsir; İngiliz Belgelerinde Atatürk (1919-1938) c. 1, Ank. 1973, sh. 98-102, Şevket Süreyya Aydemir ise, General Nieder'in (Yunan İşgal Kuvvetleri Komutanı) 21 Haziran 1919 tarihli raporuna göre, Bandırma, Soma, Kırkağaç, Akhisarda çetelerin olduğu, Nazilli'de 200, silahlı asker, 6-8 bin efe, Soma'da 3.000, Salihli'de 3.000, Bergama'da 3.000, Bozdağ'da 3.000, Denizli'de 10.000, Akhisar'da 5.000, Balıkesir'de 1.000, Edremit'te 9.000, Aydın'da 3.000 silahlı asker olduğunu belirtir, Bak: Tek Adam, c.2, İstanbul, 1983, sh. 160-161, 188.

¹¹ Hamdi Baytulluoğlu; Millî Mücadele Başlıyor, İstanbul, 1968, BTDD, sayı. 13, sh. 10-12.

vetlere katıldı. Denizli'de bu kuvvetler daha sonra Hacı Şükrü Bey'in birlikleri ile birleşti. Bu birlikler, 29 Haziran 1919'da Aydın'ın geri alınmasında başarılı oldular. Ancak, 3 Temmuz günü Aydın'ı bırakıp geri çekilmek zorunda kaldılar.

Bu arada Denizli Heyet-i Milliyesi oluşturulmuş ve sık sık bildirimler yayınlayarak halka çeşitli duyurularda bulunmuştur. Bunların çoğu kuvâ-yı milliyeye yardım doğrultusundadır. Örneğin 10 Haziran 1918 ve 18 Temmuz 1919'daki duyurular bunlara örnek olarak gösterilebilir. Denizli Heyet-i Milliyesi cephede çarpışan sivil kökenli efe ve zeybeklerin gereksinimlerini zamanında sağladığı gibi, Sivas Kongresi'ne de parasal yardımlarda bulunmuştur¹².

Isparta ilinin bir ilçesi olan Keçiborlu -Ulusal Bağımsızlık Savaşı'nda nahiye-'de, 15 Mayıs 1919'da, Yunanlıların İzmir'i işgalinden itibaren işgal kuvvetlerine tepki gösterdi. Isparta'da kurulan "Millî Müdafaa-i Vatanîye Heyeti" 22 Haziran 1919'da, ilçelerde de teşkilâtlanılması için beyannameler yayınlamış, nahiyelere heyetler göndermişti. 22/23 Haziran 1919'da, Keçiborlu'ya gelen heyetin çalışması ile 23 ya da 24 Haziran'da "Keçiborlu Nahiyesi Milli Müdafaa-i Vatanîye Heyeti"nin kurulmasında da ön ayak olmuştu. Hemen hemen bütün Keçiborlu mahalleleri ve köyleri bu örgütte görev aldı. Bunlar Aydoğmuş, Kuzluca, Eber, Ovacık vb. yerlerde köy mücahitleri olarak görülmektedir. Bu gönüllüler, daha sonra kuvâ-yı milliyeye katıldılar. Keçiborlu Milli Müdafaa-i Vatanîye Heyeti iki ay bu ad altında çalıştıktan sonra, Nazilli Kongresi'nde alınan kararlar doğrultusunda, tahmini 22 Ağustos 1919'da Keçiborlu Heyet-i Milliyesi adıyla çalışmalarına başladı. Esasen, haziran ve temmuz aylarından itibaren Isparta mücahitlerinin içine, Keçiborlu gönüllüleri de katılmıştı. Bu bahsedilen kuvvetin başına Mahmut Efe getirilmişti. Keçiborlu'dan daha sonra 1890 ve 1891 doğumlular, 1920 Şubatı'ndan itibaren cepheye gönderildiler.

İzmir'in işgalinden itibaren, Keçiborlu halkı, Mustafa Kemal Paşa'nın gösterdiği yolda teşkilâtlanması bakımından çalışmalar yaparken, bir taraftan da kuvâ-yı milliyenin tamamlanması için elinden gelen maddî yardımı yaptı. Üç gün içinde Keçiborlu köylerinden 39.325 kuruş toplanabilmesi bunun en açık örneğidir. Bu para istendiğinde Isparta Milli Müda-

¹² Mustafa Albayrak; Millî Mücadele'de Denizli'de Yapılan Başlıca Çalışmalar (16 Mart 1919-23 Nisan 1920), Ankara, 1987, Hac. Ün. At. İlke ve İnk. Tar. D., c. 1, sh. 105-109.

faa-i Vataniye Heyeti'ne verilecekti. Keçiborlu ve çevresinde bu şekildeki çalışmalar 1920 içinde de devam etti¹³.

İstanbul'un bütün engellemelerine karşın, Batı Anadolu'da kuvâ-yı millie çalışmaları başarılı bir şekilde sürmekteydi.

Çanakkale'deki Akbaş cephaneliğini basan Edremid Kaymakamı Hamdi Bey bütün redd-i ilhak derneklerine, 16 Haziran 1919'da çektiği telde, Ayvalık bölgesindeki düşmana karşı ilk Ayvalık'ta bulunan Tasvir-i Efkâr, İkdâm, Sabah, Vakit, Zaman, Yeni Gazete ve Fransızca yayınlanan İstanbul gazetelerinin muhabirleri de 19 Haziran 1919'da, Ayvalık'taki "kuvâ-yı millie"nin başarılarını açıklamakta ve "Millet, hamiyet taşkınlığı ile akın akın savaş meydanına koşmaktadır. Zayıyatımız önemsizdir" denilmekteydi¹⁴.

21 Temmuz 1919'da üçüncü kez kabine kuran Damat Ferit Paşa, gene eskisi gibi hainliklere başlamış, İçişleri Bakanlığı kanalıyla kuvâ-yı millienin dağıtılması için her yere telgraflar çektiymişti. Bu telgraflar Denizli'ye yollanmış idi. Denizli Milli Heyeti Başkanı Ahmet Hulusi, 5 Ağustos 1919'da, İçişleri Bakanlığı'na çektiği telde, Yunanlıların zulümlerini dile getirmiş, Hükümet'in ikibuçuk aydır siyasî girişimlerinden bir sonuç alınmadığını belirttiikten sonra "Eğer Hükümet, siyasî gayesi İslâm'ın yok edilmesi olan Yunanlıların vilâyetimizden fiilen çıkarıldığını siyasî teşebbüslerle gösterirse ve bu suretle Müslüman halka yapılmakta olan zulüm ve facialara bir son verilirse, hareketleri hemen durdururuz. Aksi taktirde, Yunan zulmü ve vahşeti altında ölmektense, çarpışa çarpışa hayatımızı feda etmeği ve bu suretle başarıya ulaştığımız halde kendi hükümetimizin kanunlarıyla kendi haklarımızda koğuşturmada bulunmasına boyun eğmeği cana minnet bilmekte olduğumuzu arz ederiz" demekteydi. 7 Ağustos 1919'da ise, Denizli Mutasarrıfı İçişleri Bakanlığı'na çektiği telde "Millî Hareket sadece Yunan saldırılarına karşı yapılan meşru müdafaadan ibaret olup, buna katılanlar hükümete herhangi bir şekil ve surette karşı gelmek ve güçlük çıkarmak düşünce ve maksadından uzaktır" denmekteydi¹⁵.

¹³ Nuri Köstüklü; Millî Mücadele'de Keçiborlu, Ankara, 1988, Atatürk Yolu D. Ankara Ün. Türk İnk. Tar. Enst. yayını, sayı. 2, sh. 97-107.

¹⁴ Mithat Sertoğlu; Millî Mücadele'de İlk Gerilla Silahlı Mukavemet Hareketi, İstanbul, 1968, BTTD, sayı. 10, sh. 18-21.

¹⁵ Mithat Sertoğlu; Millî Mücadele'de Kahraman Denizli, İstanbul, 1968, BTTD, sayı. 6, sh. 3-7.

Kuvâ-yı millîye hakkında İstanbul Hükümeti'nin düşüncesi ise açıktır. İstanbul Hükümeti düşmana hiçbir şekilde karşı konulmaması gerektiğini ileri sürmektedir. Harbiye Nazırı, 22 Ağustos 1919'da, 57. Tümen Komutanı Albay Şefik'e çektiği telde, durumun şimdilik sükûnet içinde olduğunu, sözde vatani kurtarmak amacı ile hareket edenlerin asayişini bozduklarını izahtan sonra bunlar için "Asayişini ihlâl ile düşmanların merâmını tervec ediyor. Ahali-i masûme bunların şerrinden merkez-i saltanata feryad-nâmeler yağdırıyor" diyerek "Şimdi bizim tarafımızdan en küçük taarruz İzmir'i değil, Devlet'i tehlikeye kor, Ahval-i umûmiye-i siyâsiye lehimizdedir. Kimse duymadan gelmek mümkün ise, Şükrü'ye söyle süratle buraya gelsin. Beni görsün, derdini anlatsın. İsterse Demirci de refaket edebilir"¹⁶. Çok açık bir şekilde Harbiye Nezareti'nin kuvâ-yı millîye ve Ulusal Bağımsızlık Savaşı uğrunda çalışanlar hakkında olumsuz fikri olduğu ortaya çıkmaktadır. Albay Şefik, İstanbul'a çektiği telgraflarda ise kuvâ-yı millîyeye taraftar olduğunu ortaya koymuştu. 20. Kolordu Komutanı ise, 3. Ordu Komutanlığı'na, 12 Ağustos 1919'da çektiği telde, kuvâ-yı millîye ile halkın bütünleştiğini "Ordu-yu milliyi temsil edecek bir hükümetin mevki-i iktidara gelmesinin zarûri olduğunu" açıklamaktadır¹⁷. 20. Kolordu Komutanı, bu telgrafı ile mevcut hükümetin millî bağımsızlık savaşını ve millî orduyu desteklemediği kanısında olduğunu ve yeni bir hükümetin bunu destekleyeceğini ileri sürmekte ya da bunu destekleyecek bir hükümetin iş başına gelmesini istemekte ve böylece kuvâ-yı millîyenin yanında olduğunu vurgulamaktadır.

Batı'daki kuvâ-yı millîyenin amacı yalnız Yunan işgallerine son vermek değil, İngilizleri de çıktıkları yerlerden atmak amacı noktalarında toplanmaktaydı. İkinci Ordu Kumandanı Vekili Tuğgeneral Selahattin'e, Harbiye Nezareti'nden 16 Ağustos 1919'da İstanbul'da bulunan İngiliz Başkumandanı General Milne'nin bir tezkere sureti de gönderilmişti. Bunda, 11 Ağustos'ta, Osmanlı kıtalarının ve çetelerinin Akhisar yakınlarındaki Yunan kıtalarına hücum ettikleri ve 13 Ağustos 1919'da da Marmara yakınlarında buna benzer hücumlarda bulduklarına dair bilgi edinildiği, bunlara derhal son verilmesi, Yunan kıtalarına buldukları yerlerden ayrılmamalarının söylendiği, eğer hücumlara devam olunursa, Yunan kıtalarının da ilerleyecekleri açıklanıyordu. Selahattin Bey, Harbiye Nezaretine, 18 Ağustos 1919'da gönderdiği yazıda, hukukun sağlanması ve namusun

¹⁶ İstiklâl Arşivi, Klasör, 27, Dosya. 108-A, Fihrist. 6.

¹⁷ İstiklâl Arşivi, 27, Dosya. 108-A, Fihrist. 1, 58.

korunması amacı ile milletin ruhundan doğan kuvâ-yı milliyenin amacının Yunan işgallerini önlemek, din kardeşlerinin hayat ve namuslarını korumak, Yunanlıları denize dökünceye kadar çalışmak olduğunu, şimdilik savunmada kalınmak hususunun cephelerdeki kıta komutanları ve diğer uygun kişilerle redd-i ilhak heyetlerine ve kuvâ-yı milliyeye kumandanlarına duyurulduğunu açıklamıştı¹⁸.

Albay Şefik, 24 Haziran 1919'da Harbiye Nezareti'ne çektiği telde, Aydın civarında üç bin Yunan askerinin bulunduğunu, buna göre, kuvâ-yı milliyenin çok az olduğunu açıklamaktadır. 24 Ağustos 1919'da Harbiye Nezareti'ne çektiği bir başka telde ise, kuvâ-yı milliyeye halkın istediğini bizzat açıklamaktaydı¹⁹.

Diğer taraftan akıncı müfrezelerinin hareketlerinin İtilâf Devletleri'nce nasıl karşılanacağı yolunda bir şüphe de mevcuttu. Genel taarruz başlayınca kadar, Yunan işgali altında bulunan yerlerde, Yunanlıların hareketlerini durdurmak amacı ile çalışmalar sürdürülmekteydi. 30 Aralık 1919'da, Şimal Cephesi Komutanı Kâzım Bey, 20. Kolordu Kumandanlığına ve Mustafa Kemal Paşa'ya çektiği telde, Yunanlılara karşı koymak amacı ile akıncı müfrezelerinin kurulduğunu, bu müfrezelerin hareketlerinin İtilâf Devletleri'nce ne şekilde düşünüleceği ve Yunanlılar tarafından ne gibi propagandaya vasıta olacağını bilinmediği duyurmaktaydı. Mustafa Kemal Paşa verdiği cevapta bu müfrezeler için "çok muvafıktır" demiştir²⁰. 20. Kolordu Kumandanı Vekilinin de, Mustafa Kemal ile birlikte, 61. Fırka Komutanı Kâzım Bey'e hareketlerin çok yerinde olduğu yolunda bir telgraf çektiklerini bilmekteyiz²¹.

Bu arada, bazı il yöneticilerinin de padişaha bağlı ve kuvâ-yı milliyeye aleyhtar olduklarını bilmekteyiz. Bunlardan birisi de Gümilcineli İsmail'dir. 56. tümenin 174. Alay Birinci Taburunun ikinci Bölük Komutanı olan Teğmen Mümtaz Şükrü (Eğilmez) Bursa'da kurmuş olduğu Yedek Subay Yardımlaşma Kurumu ve Kuvâ-yı Milliyeci Grubu Başkanı olarak, Tümen Komutanlığı'na başvurmuş, yedek subayları yurt düşmanı sayan Bursa'daki Gümilcineli İsmail ile adamlarını İstanbul'a göndermeyi ba-

¹⁸ Şerafettin Turan; Balıkesir ve Alaşehir Kongreleri ve Hacim Muhittin Çanklı'nın Kuvâ-yı Milliyeye Hatıraları (1919-1920), Ankara, 1987, T.İ.T. Ens.Yay. sh. 247-248.

¹⁹ İstiklâl Arşivi, Klasör. 27, Dosya. 75, Fihrist. 22/5.

²⁰ HTVD, sayı. 34, belge. 838.

²¹ HTVD, sayı. 34, belge. 839.

şarmıştı. 22 Temmuz 1919'dan sonra, İstanbul basınında, Bursa'daki ulusal savaşın yanında olanları Bursa'dan uzaklaştırması ve Bursa basınına baskı yapması yüzünden Gümülcineli İsmail hakkındaki yakınmalar yer almıştı. 29 Temmuz 1919 günü, İsmail Bey vali vekilliği görevinden ve Bursa'dan ayrılmıştı²².

Daha sonra, Müdafaa-i Hukuk'un bütün bölgede egemen olması için çalışan grup, Müdafaa-i Hukuk Başkanlığı olarak da Sıtma Mücadele Başkanlığı binası olan Yağcı Ahmet Cemal'in dükkânının üstündeki binada çalışmaya başladı. Basımevi mensuplarının çekinmesine karşın, Mümtaz Şükrü'nün ikna edici izahları üzerine ilk bildiriye yayınladılar. Mümtaz Şükrü, daha sonra Çekirge semtinden Apolyont gölüne kadar olan saha içinde ve köylerde kuvâ-yı milliyeye teşkilâtını kurmaya çalıştı. Yirmi gün içinde bütün köylerde kuvâ-yı milliyeye teşkilâtı kurulmuştur. Bu kuvâ-yı milliyeye örgütü'nün komutanlığını Mehmet Ali Bey yükümlenmiş, Salih Hoca da muhasebe ve vezne işlerini üzerine almıştı²³.

Bu tarihlerde kuvâ-yı milliyenin yöneticilerinden olan Çerkez Ethem de, her gittiği yerde diğerleri gibi mal sandıklarına, özel muhasebe veznelerine el atarak para alıp, kuvvetlerini beslediği gibi, tanıdığı zenginlerden de yüklü paralar almayı beceriyordu. Bursa'da da aynı yolu uygulayarak, maliyeden ve özel muhasebeden paralar almıştı. Mudanya'daki iskeleden alınan vergi ile 56. Tümen'in giderleri sağlanmakta idi²⁴.

Yunanlılar, 26 Mayıs'ta Bursa, 27 Mayıs'ta Aydın, 29 Mayıs'ta Kasaba, 3 Haziran'da Nazilli, 4 Haziran 1919'da Ahmetli, 5 Haziran 1919'da Akhisar'ı işgal etmişler idi. Ancak, Güney Anadolu'da Fransızların hareketleri başarılı olmamakta idi. 1920'nin ilkbaharından itibaren güneyde, 1920'nin ilk aylarında ise Güneydoğu'da milis kuvvetleri başarılı sonuçlar almışlardı. 25 Mayıs 1920'de Türk kuvvetlerinin Pozantı'ya girmeleri, Kilikya'daki başarıları, İzmit'te İngilizlere üstünlük sağlamaları sonucunda, Lloyd George, yalnızca Trakya'da yapılan hareketin başarılı olmayacağını düşünmüş ve Yunan ordularının ileriye sürülmesi görüşünü savunmuştu. O, kuvâ-yı milliyenin eylemlerini sürdürmesini ve Bolşeviklerle ilişki kurmasını tehlikeli bulmaktaydı.

²² Yücel Özkaya; İstiklâl Savaş'ında Türk Halkının Kuvâ-yı Milliyeye ve Millî Orduya Katkıları, Ankara, 1985, (II. Askerî Tarih Semineri), İst. 1981, sh. 20-21.

²³ İhsan Ilgar; Milli Mücadele'de Bursa (Mümtaz Şükrü Egilmez'in Hatıraları) İstanbul, 1981, sh. 20-21.

²⁴ İhsan Ilgar; aynı kitap, sh. 37-38.

Müttefiklerin Türk milis kuvvetlerini dağıtmak konusunda Yunanlılara izin vermesi üzerine, Yunan ordusunu harekete geçiren Venizelos, Anadolu'yu işgal amacını gütmediklerini, amaçlarının bozulan iç güvenliği sağlamaktan ibaret olduğunu açıklamakta idi. Yunanlılar, 22 Haziran 1920'de harekete geçerek, 24 Haziran Alaşehir, 30 Haziran 1920'de Balıkesir, 2 Temmuz'da Mustafa Kemal Paşa (Nif) ve Karacabey'i işgal etmişlerdi. İngilizler, 25 Haziran 1920'de Mudanya'ya, 2 Temmuz'da da Bandırma'ya asker çıkararak Yunanlıları desteklemişlerdi.

Kuvâ-yı millie ve düzenli güçler yeterli araç, gereç, eğitim ve elemana sahip olmadıkları gibi birbirleriyle bağlantılı bir çalışma düzeninden de uzak idiler. Batı Cephesi Komutanı Ali Fuat Paşa idi ve 12. ve 20. İzmir Kuzey Kolordusu'na sahipti. 20. Kolordu Kumandanlığı'na Albay Bekir Sami Bey atandı ve Yunan güçlerini oyalamaya başladı. Daha sonra, Yunanlılar kuvâ-yı millie elbiseleri giyerek, etrafı aldatarak köyleri yağmalamaya başladılar. Bursa'da Ulusal Bağımsızlık savaşına karşı olan ulema, Yunanlıların yalnızca kuvâ-yı milliyeye karşı olduğunu, İstanbul Hükümeti'nin Yunanlılar ile anlaşmış, dinsizlerin yok edileceğini açıklamakta ve millî cephenin bozulmasına neden olmakta idi²⁵. Bunları açıklamaktaki amacımız, millî kuvvetlerin yalnızca düşman ile değil, diğer taraftan da aldatılmış ya da körü körüne padişah ve halifeye bağlı sözde din adamları ile uğraşmak zorunda olduğunu ortaya koymaktan ileri gelmektedir. Buna karşın, pekçok din adamı, özellikle müftüler müdafaa-i hukuk cemiyetlerinde başkanlık yaparak, mitinglerin düzenlenmesine nezaret ederek kuvâ-yı milliyenin yanında yer almışlardır.

İzmir'in işgalinden sonra, Ege'de ortaya çıkan çeteler ve kuvâ-yı millie ortaklaşa çalışmaya başlamış, düşmana karşı hücumlarını da arttırmışlardı. Osmanlı Hükümeti ise, bu tip hâreketlerin ne yazık ki, karşındaydı. Padişaha bağlı valiler de Hükümet'in yolunda hareket etmekte idiler. Nitekim, Edirne Valisi adına Kadı Sırrı, 26 Temmuz 1919'da, bu tip hareketlerin uygun görülmediğini Birinci Ordu Kumandanlığı'na çektiği bir telde açıklamakta, bu tip hareketlerin İtilâf Devletleri'nin daha fazla müdahalelerine neden olacağını, bu yüzden bu konuda İçişleri Bakanlığı'nın yaptığı uyarıya dikkat etmenin gerektiğini öne sürmekteydi. Telgraf-ta, Çete Reisi Demirci Mehmet Efe ve Aydın Civarı Kuvâ-yı Millie Kumandanı Hacı Şükrü imzalarıyla, çeşitli yerlere telgraflar çekilerek ihtiyat

²⁵ İhsan Güneş; Bursa'nın Yunan Ordusu Tarafından İşgali ve Bunun Doğurduğu Tepkiler, Ankara, 1985 (II. Askerî Tarih Semineri), sh. 144-148.

zabitlerinin ve fertlerinin silâh altına alınmaları yolundaki telgrafların yerlerine gitmelerinin önlendiği, ancak, mektuplar yazılarak bu hareketlere devam olunduğu, bu tip hareketlerin İstanbul Hükümeti'nce tasvip edilmediği açıklanmaktaydı²⁶.

Bu arada yapılan kongrelerde kuvâ-yı milliyenin gelişmesi yolunda kararlar alınıyordu. 28 Haziran 1919'daki ilk Balıkesir Kongresi'nde millî bütünlüğün korunması ve işgalin protesto edilmesi yolundaki çalışmalar yapılmış, 26 Temmuz 1919'da yapılan İkinci Balıkesir Kongresi'nde de, Ulusal Bağımsızlık Savaşı'na taraftar grupların bir çatı altında toplanması başarılmıştır. Kongre, Kuzeybatı Anadolu'da mahallî birliği sağlamış, yerel nitelikte redd-i ilhak heyetlerini kendi kurduğu harekât-ı milliyeye bağlamıştır. 16 Eylül 1919'da toplanan Üçüncü Balıkesir Kongresi'nin 18-22 Eylül 1919 tarihli oturumlarında, Alaşehir Kongresi'nde kabul olunan "Harekât-ı Milliye Redd-i İlhak Teşkilâtı Yönetmeliği" hazırlanmış, millî alay ve menzil müfettişlerinin seçimi de karara bağlanmıştır²⁷.

Mustafa Kemal Paşa, 2 Ekim 1919 günü, Ferit Paşa'nın yerine kurulan yeni kabine başkanı Ali Rıza ile ilişki kurmak istemiş ve 3 Ekim günü, Meclis-i Vükelâ'nın toplantısı sırasında, Ali Rıza Heyet-i Temsiliye ile temas kurmuştu. Mustafa Kemal bu görüşmede Ali Rıza Bey'e "Yeni kabine, Erzurum ve Sivas kongrelerinde tayin ve tespit edilen teşkilât ve makasıdı millete riayet-kâr olduğu taktirde, kuvâ-yı milliyeye O'na müzahir olacaktır" demektedir²⁸. Mustafa Kemal, burada açıkça geçerli olanın Erzurum ve Sivas kongreleri kararlarının olduğu, kuvâ-yı milliyenin yoluna devam edeceğini açıklamakta ve bu şartlar içerisinde yeni kabine ile anlaşabileceğini öne sürmektedir. O halde Anadolu'da kurulan teşkilât ve hareket konusunda kesin karar verilmiştir. Anadolu'daki sivil ve askerî yöneticiler ile her çeşit halk da, esasen bu düşünce etrafında toplanmaya ve hareket etmeye başlamıştır. Nitekim, Köprülü Hamdi Bey'in üyesi olduğu Balıkesir ve Saruhan ve havalisi Harekât-ı Milliye Redd-i İlhak Merkez Heyeti, 1919 Ekim'nin ikinci yarısı ve Kasım ayı başlarında Yunanlıların Soma, Salihli ve Bozdağ cephelerine yaptıkları saldırılar, silâh ve asker temini, Anzavur Ayaklanması gibi konularla uğraşmıştı. Cephenin insan sayısı bakımından kuvvetlendirilmesi için bir ara Bandırma-İzmir arasında bulunan henüz işgal olunmamış bölgelerdeki hükümlülerden yararlanıl-

²⁶ HTVD, sayı. 7, Ankara, 1954, belge. 145.

²⁷ Hacı Muhittin Çarıkçı; Balıkesir ve Alaşehir Kongreleri, sh. 214-218.

²⁸ Nutuk, I, İst. 1973 Türk Devrim Tarihi Enstitüsü Yayını, 13 baskı sh. 195.

ması bile düşünöldü. Bu amaçla hapishanelere gönderilen genelgede milis kuvvetlerine katılmaya imza vererek ya da parmak basarak yemin ederek söz veren hükümlülerin iyi ahlâklı olanlarının derhal salverilmeleri belirtildi. Bu işlem derhal yerine getirildi²⁹.

Kuvâ-yı milliyenin önemli komutanlarından ve Akbaş Cephaneliği'ni basarak buradaki silâhların İngilizlerin eline geçmesini önleyen Hamdi Bey'den biraz etraflıca bahsetmekte yarar vardır.

Köprölü Hamdi Bey, Edremit'te kaymakamlık yaparken, Edremit, Burhaniye ve Havalisi Müdafaa-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti kurulmuştu. 29 Mayıs 1919'da Yunanlılar Ayvalık'ı işgal edince, Hamdi Bey, Ayvalık'ın kurtarılması için hemen çalışmalarını hızlandırdı. Hamdi Bey, Edremit ve Burhaniye çevresinde millî kuvvetlerin lideri durumundaydı.

Hamdi Bey, Edremit'te işgali protesto için yapılan bir toplantıya katıldı. Burada gönüllü asker toplama işini hızlandırmak, onların donatımı ile uğraşmak, geride kalanların durumu ile ilgilenmek üzere bir komisyon kuruldu. Kısa sürede on bin lira toplandı. Bu da vatandaşların Ulusal Bağımsızlık Savaşı'na nasıl dört elle sarıldıklarını göstermektedir. Türk kuvvetlerinin Ayvalık yakınlarında günden güne artması yerli Rumları rahatsız etmekte, kendilerini emniyete almak için Midilli'ye göç etmek istiyorlardı. Ayvalık millî kuvvetleri 172. Alay altında toplanmış olup 190 kişiydiler. Bazı kaynaklar bunu 300, bazıları 250 olarak gösteriyordu. Alayda iki makineli tüfenk vardı. Yunanlılar zorda kalınca, Türklere başvurdular 5 Haziran 1919'da Belediye Çeşmesi Protokolü'nü yaptılar. Bu başarıda Hamdi Bey'in büyük rolü olmuştu. Ayvalık'ın doğusunda Kınık-Soma Cephesi'nde bu tarihte 700 kişiden oluşan birlikler bulunuyor idi. Bağyız'ında 101 mevcutlu 1.Tabur, 154 mevcutlu 2. Tabur, Murat ilinde 100 kişilik Boşnak Bölüğü, Pelitköy ve Havran'da 130, Kozan'da 110 kişilik iki bölük mevcuttu.

Yunanlılar yeniden kuvvet toplayarak Ayvalık'a hücum ettiklerinde, Cephe Komutanı Ali Bey ve Kuvâ-yı Milliye Komutanı Hamdi Bey, olağanüstü çalışmalarda bulundular ise de, 17 Temmuz 1919 günü Karaağaç'ın güneyindeki Türk birlikleri zor durumda kaldı. Millî kuvvetler Karaağaç'a çekildi. Birinci Balıkesir Kongresi'ne Burhaniye Kuvâ-yı Milliye

²⁹ Naci Sadullah; İstiklâl Savaşının İlk Cephesi Nasıl Kuruldu, İlhami Bebek tarafından nezaretimizde yapılan Millî Mücadele'de Akbaş Cephaneliği Olayı tezi.

Komutanı olarak katılan Hamdi Bey, kongreden hemen sonra Burhaniye'ye döndü.

1919 Eylülü ortalarında, İstanbul'dan Cemi ve İsmail Suphi beyler Balıkesir'e gelip, kuvâ-yı millîye yetkilileri ile görüşme yapıp, Amerikan mandası lehinde propaganda yapmak istemişler; ancak, hareketleri ilgi toplamamıştı. Birinci ve İkinci Anzavur hareketinde de başarılı görülen Hamdi Bey'in en önemli hareketi Akbaş Cephaneliği baskınıdır. Hamdi Bey ve arkadaşları 26 Ocak 1920 günü akşamı harekete geçtiler. Umurbey iskelesine inen Hamdi Bey ve arkadaşları otuz kadar kuvâ-yı millîyeci ile beraber motorlarla Gelibolu Yarımadası'na hareket ettiler. Bunlara, baskından sonra silah ve cephanenin kayıklara yükletilmesinde Dramalı Rıza Bey yardımcı olacaktı. Baskın başarı ile gerçekleştirildi. Kaçırılan silah ve cephaneler Umurbey İskelesinden kara nakil araçlarıyla süratle içeriye doğru taşındı. Silâhlar kuvâ-yı millîyecilerin denetim ve kontrolünde Umurbey'den Lapseki yönüne taşındı. Bunların Balcılar'dan Çan'a ve oradan Yeniceköy'e taşınması yörükler tarafından gerçekleştirilmiştir. Baskın öncesi alınan güvenlik tedbirleri çerçevesinde Umurbey'in dışarı ile bağlantısı kuvâ-yı millîyeciler tarafından kesilmişti. Akbaş Cephaneliği'nden sonra, Hamdi Bey Sarıcaali ve Üvecik cephaneliklerindeki silahları da korumayı yapan -Mondros'a göre muhafaza altında- Türk subay ve erleri ile anlaşarak ele geçirdi ve Marmo Mezarlığı'na taşıttı. Bu olaylar İngilizleri kızdırdı. Çünkü, onlar İstanbul'da da böyle olaylar olmasından korkmakta idiler. Osmanlı Hariciyesi'ne başvuran İngilizler Osmanlı Hariciye Nazırlığı'ndan bu gibi olayların meydana gelmemesi için her türlü tedbirlerin alınacağı cevabını aldılar. İngilizlerin Akbaş baskınına bahane ederek, Bandırma'ya asker çıkarmaları, Osmanlı Hükümeti'ni sıkıştırmaları, Çanakka- le çevresinde bazı tutuklamalara girişmeleri Ankara'da bulunan Mustafa Kemal Paşa'yı harekete geçirdi. Mustafa Kemal, 14. Kolordu Kumandanı Yusuf İzzet'e 2 Şubat 1920'de bir telgraf çekerek, Bandırma işgaline karşı direnilmesini, işgal olayının diğer bir amacının da İtilâf Devletleri'nin Yunanlılarla savaşı kuvâ-yı millîyenin arkasını kesmek olduğunu vurgulamıştır. Aslında, kuvâ-yı millîye ve İngiltere birbiri ile çatışmaktan kaçınmışlardır. Sonunda İngilizler Bandırma'dan çekilmişlerdir. Bu olaylar, kuvâ-yı millîyenin halkın gözündeki etkisi ve saygınlığını, ona karşı beslenen güven duygusunu daha da artırmıştır. Ne yazık ki, Hamdi Bey Anzavur'un adamları tarafından 17 Şubat 1920 günü şehit edilmiştir. Kuvâ-yı millîyecilerin toplantılarında ve gazetelerde Hamdi Bey'in vatanseverliği uzun uzadıya anlatılmış ve törenler yapılmıştır. Anzavur ve Gavur İmam

Yenice'deki kaçırılan silah ve cephaneliği ele geçirmek yoluna koyuldular. Dramalı Rıza Bey, kendilerinden kat kat üstün olan Anzavur kuvvetlerine silâhları verdirmemek için silâh ve cephane deposunu ateşe verdi ve çemberi yararak Yenice'den uzaklaştı. Büyük ümitler bağlanan ve Batı Cephesi için çok önemli olan silâh ve cephaneler yok olmuş ve olay Yunan Cephesi'nde çarpışanlar ve Balıkesir Kuvâ-yı Milliye Teşkilâtı tarafından büyük bir üzüntü ile karşılanmıştı. Ancak, hiç olmazsa bu silâhlar İtilâf devletleri'nin eline geçmemişti. Anzavur'un hareketi ise gazeteler tarafından lanetlenmiştir³⁰. Hamdi Bey, kuvâ-yı milliyeye gönülden bel bağlayan ve Ulusal Bağımsızlık savaşında en önde gelen kişilerden biriydi. Nitekim, O'nun 1 Ocak 1920'de, Osmanlı İstiklâl Günü'nün kutlanması, Yunan İşgalinin protestosu için Balıkesir'de yaptığı konuşmada bunu bütün gerçekçiliği ile ortaya koymaktadır: "Muhterem efendiler; İstiklâl günümüz münasebetiyle halkımızın gösterdikleri galeyân kuvâ-yı milliyenin geleceği için büyük ümitler veriyor. Kuvâ-yı millîye adından da anlaşılacağı üzere milletin cesaretinden doğmuş bir kuvvettir. İnşallah pek yakında daha faydalı neticeler elde ederiz. Kuvâ-yı millîyeye karşı gösterilen teveccühler liyakatımızın üstündedir. Heyet-i milliyenin naciz bir ferdi olarak tebriklerinize şükranlarımı arz ederim"³¹.

Kuvâ-yı millîye konusunda bazı düzenlemeler de yapılmıştır. Böylece bu teşkilât disiplinize edilmiştir. Örneğin, kuvâ-yı millîye kıtalarının iase ve geri hizmetlerini sağlamak amacıyla her cephe için bir menzil müfettişliği kurulmuştur. Üç menzil müfettişliğinden ilki Ayvalık, ikincisi Soma, üçüncüsü Akhisar'da hizmet görecekti.

Hükümetin, çeşitli bakanlıkların Ağustos boyunca, komutanlıklara yazdığı kuvâ-yı milliyenin Yunanlılara karşı harekete geçmemesi ve Türk çetelerinin dağıtılması yolundaki uyarıları gördüğümüz üzere hiçbir işe yaramamıştır. Hükümet de bu olaya artık pek kötü gözle bakmamaya başlamıştır. Bunun iki nedeni vardır: Birincisi, ne de olsa kuvâ-yı millîyeyi önleyememektedir. İkincisi, bu kuvvetlere para yardımı yaparak kendine bağlayabilme olanağına sahiptir. Doğudaki kuvâ-yı millîye ise pek zararlı görülmüştür. 29 Temmuz 1919'da Mustafa Kemal, Rauf Bey, Hacı Şükrü ve Demirci Efe'nin tutuklanması kararlaştırılmışken, kuvâ-yı milliyenin önderliğini askerî komutanların yapması ve hareketin askere dayanması, doğuda yapılan toplantıda yalnızca millî meclisin toplanmasının istenmesi

³⁰ İhhami Bebek; Millî Mücadele'de Akbaş Cephaneliği Olayı. Y. Lisans tezi. sh. 74.

³¹ İzmir'e Doğru Gazetesi, Balıkesir sayı. 14.

ve İstanbul'un tehdit edilmesi, zararlı görülmüştür. Çünkü, bu hareket, İstanbul'daki hükümet ve meclis yerine yeni bir meclis istemektedir. Sadrazamı ve yönetimini iyi bulmamaktadır. Batıda ise, yalnızca Yunanlılara karşı konulmakta, Meclis ve İstanbul yönetimi tehdit edilmemektedir. Bu bakımdan, batıdaki kuvâ-yı millîye tehlikeli görülmemiş ve Hükümet, bu hareketi şimdilik kaldırmamayı, eline fırsat düştüğü anda bu hareketi kaldırmayı düşünmeye başlamıştır. Genel Jandarma Komutanı Kemal Paşa, 8 Ağustos 1919'da Balıkesir'e gelmiş, civar bölgelerde gezi yapmış, 4 Eylül 1919'da İstanbul'a döndüğünde, Alemdar Gazetesi ile yaptığı mülakatta "Efendim, millî teşkilat haddizatında fena bir şey değildir. Millî teşkilât denilen şey köylülerin, kasabalıların vatanlarını, evlerini, barklarını, namus ve iffetlerini Yunanlılara karşı muhafaza için ahalinin birleşmesidir" demişti. Kemal Paşa'ya göre, yabancılar bu teşkilâtı çok doğal bulmaktaydı. Nitekim, Times Gazetesi de bu konuda olumlu yazılar yazmıştı. Bir süre sonra, kuvâ-yı millîye jandarmaya dönüştürülüp, İstanbul'un para ödemesi ile Hükümet'e bağlı kılınmak istenildi. 28 Eylül 1919'da Balıkesir'e yeni mutasarrıf olan Ali Rıza Bey bu düşünceyi etrafa yaymaktaydı³².

General Milne, kuvâ-yı millîyenin kaldırılması yolunda tazyiklerine devam etmiş ve Hükümet'i, Harbiye Nezareti'ni bunaltmıştı. Harbiye Nezareti, 8 Eylül 1919'da, Konya'daki 12. Kolordu Kumandanlığı'na çektiği telde kuvâ-yı millîyenin geliştirilmemesi üzerinde durmaktaydı. Bu telgrafta "Millî teşkilata ve kuvâ-yı millîyenin tecavüzü harekâtına nihayet verilmesi hakkında General Milne'in tebligâtı sebebiyle Nezaretce yapılan tamim üzerine 12 Kolorduca kuvâ-yı millîye rüesasına yazılan şifrelerde tebligat-ı mezkûreye ehemmiyet verilmemesi ve teşkilâtın daha ziyâde takviyesine çalışılması"nın önerildiğinin öğrenildiği, oysa, halka silâh dağıtılmamasının gerektiği belirtilmekte ve bu hareketlerin durdurulması emredilmekteydi. Ancak, Anadolu'daki komutanlar bu emirleri yerine getirmemişlerdir³³.

Mustafa Kemal Paşa, Amasya görüşmelerine başladığı sırada, 20 Ekim 1919'da, İstanbul'da Hürriyet ve İtilâf Fırkası, Askerî Nigeşban ve İngiliz Muhipler cemiyetleri bir blok teşkil ettiler. Bu blok ve Ali Kemal ile Sait Molla gibi kişiler Müslüman olmayanları kuvâ-yı millîye aleyhinde kışkırtmaya başlamışlardı. Rum ve Ermeni patrikleri, kuvâ-yı millîye aley-

³² Sina Akşin; İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele, İst. 1983, sh. 488-498.

³³ İhsan İlgar; Halk, Ordu ve İstanbul Hükümetleri, İst. 1968, BTDD, s. 8, sh. 13-17.

hinde İtilâf Devletleri'nin temsilcilerine başvurdular. Ermeni Patriği Zaven Efendi Neologos Gazetesi'nde yayınladığı mektupta, millî hareketten dolayı Rumların göç etmekte olduklarını açıkladı.

Bursa'da, Karacabey, Adapazarı civarında çeteler kuvâ-yı millîye aleyhinde hareketlerde bulunmaya başladılar. Tutuklu nıgehbanların hepsi bir günde hapisten salıverildi.

Kuvâ-yı millîye aleyhinde çetelerin çalışmalara başlaması, muhalif blok, İstanbul Polis Müdürü ve Ali Rıza kabinesinde muhaliflerin durumu, müdafaa-i hukuk merkezlerini, özellikle, İstanbul teşkilâtını umutsuzluğa sevk ediyordu. Ancak bu olumsuz hareketlere karşı Anadolu'dan tepkilerin gelmesi gecikmedi. Ankara Vali Vekili Yahya Galip Bey, 15 Ekim 1919'da Mustafa Kemal'e bir telgraf çekerek "Nasıl ki zât-ı âlileri askerlikten istifa ederek bir ferd-i millet gibi çalışmaya karar verdiniz, bendeniz de buradan çekilerek aynı suretle milletimin vazifesini ifaya karar verdim. Vali gelinceye kadar vekâleti kime tevdi' edeceğimi lütfen bildiriniz efendim" demektedir³⁴.

Millî müfrezelerin kuruluşunda Anadolu kasabalarındaki sözü dinlenen ve sayılan eşrafın rolü de büyük olmuştur. Onların direktifleri ve mektupları ile pekçok yerde kuvâ-yı millîye teşkilâtlarının kurulması mümkün olabilmıştır. Eskişehir eşrafından Osman Bey'in şehirden birkaç kilometre uzaktaki çiftliği, yeni gelen kuvâ-yı millîyecilerin bir "talim-hânesi" olmuştu. Eskiden kurulan kuvâ-yı millîye heyetleri ve müdafaa-i Hukûk cemiyetleri millî müfrezelerin her türlü gereksinimlerini de sağlamaktaydılar. Kuvâ-yı millîyenin silâh gereksinimi ise askerî birliklerce sağlanırdı. Bir ara, Ordu, kuvâ-yı millîyeye zaman zaman hem yemek, hem de giyim yönünden yarar sağladı.

Kuvâ-yı millîyenin ihtiyaçlarının bölge halkı tarafından sağlandığı bilinmektedir. Ancak, 8 Ocak 1920'de, Harbiye Nezaretî 14. Kolordu'ya bir yazı göndererek kuvâ-yı millîyenin ihtiyaçlarının kolorduca sağlanmasını, halktan zorla birşey alınmamasını emretti. Bundan amaç, bu birlikleri İstanbul'a bağlamaktan kaynaklanmaktaydı. Kuvâ-yı millîyede devamlı olarak gönüllü hizmeti görenlere beş, onbeş lira ödeniyordu. Kuvâ-yı millîyede küçük çocuklardan, ak sakallı dedelere, kadınlara varıncaya kadar herkes görev yapıyordu³⁵.

³⁴ Mustafa Kemal; Nutuk, İst. 1973 Türk Devrim Tarihi Enst. Yay. sh. 258-260.

³⁵ Selahattin Tansel; Mondrostan Mudanya'ya Kadar, Ankara, 1977, c. 1, sh. 272-

Sivas Kongresi'nin yapıldığı sıralarda, millî direniş aleyhinde Damat Ferit Paşa hareketlerini iyiden iyiye artırmış ve İtilâf Devletleri ile bu hareketleri bastırmak konusunda ortak hareketlere bile başlamıştı. 13 Eylül 1919'da, İstanbul'daki İngiliz Yüksek Komiseri Amiral Ser J.De Robeck, İngiliz Dışişleri Bakanı Lord Curzon'a çektiği telde, Sadrazam'ın Mustafa Kemal'in hareketlerine gittikçe önem verdiğini ve bu hareketi bastırmak için ya İstanbul Hükümeti'nce Anadolu'ya asker gönderilmesi ya da İtilâf Devletleri'nce bazı stratejik noktaların işgal edilmesini düşündüğünü açıkladığı anlaşılmaktadır³⁶. Görülüyor ki, Sadrazam Damat Ferit Paşa Türk'ü Türk'e kırdıracak haince bir plânın hesabı içerisindeydi. Bu plânın birincisi bir iç savaşa neden olabilecektir. İkincisi de İtilâf Devletleri'nin artık savaştan bıkmaması nedeni ile reddolunmuştur. Plânın her iki safhası da rağbet görmemiştir. Bu çekişmenin sonunda Damat Ferit Paşa Hükümeti düşmüş, Ulusal Bağımsızlık Savaşı'nda önemli bir başarı kazanılmıştır.

İstanbul işgal edildiği zaman da, işgal kuvvetleri kuvâ-yı millîyenin bertaraf edilmesi için sancaklara ve vilâyetlere telgraflar çekirmişler ve İstanbul Hükümeti ile bu konuda ortak çalışma içinde bulunmuşlardır. Ancak, İtilâf Devletleri Ulusal Bağımsızlık Savaşı'nı yürütenlerin direncini kırmak, İstanbul Hükümeti ise, İtilâf Devletleri'ne şirin görünmek ve böylece saltanatı ve çıkarlarını sürdürmek için bu yolu seçmekteydiler. İşgal devletlerinin telgraflarında şöyle deniliyordu:

“1 — Silâhların kayıtsız ve şartsız teslimi ve kuvâ-yı millîyenin dağıtılması,

2 - Hükümetin kuvâ-yı millîye ile haberleşme ve münasebetlerinin hemen kesilmesi.

Ancak, Kastamonu, Bursa, Konya ve daha pekçok yer bunlara uymayacaklarına dair hemen cevap göndermişlerdi³⁷.

İtilâf Devletleri'nden yalnızca İngiltere değil, Fransada birtakım istihbaratlarda bulunmaktaydı. Ege Bölgesi'nde tetkiklerde bulunan Fransız binbaşlarından Labon, Afyon'da 23. Tümen Komutanı, kuvâ-yı millîye ve Yunanlılar hakkında bilgiler vermiş, ancak, Türk istihbaratı çok sistemli ve yaygın olduğu için bu bilgiler 20. Kolordu Kumandanı Ali Fuat Paşa tarafından açılmış ve şifreler çözülmüştür. 31 Temmuz 1919'da Ali Fuat

³⁶ Bilal Şimşir; İngiliz Belgelerinde Atatürk, c. 1, Ank. 1973, sh. 102-103.

³⁷ Mithat Sertoğlu; İstanbul'un İşgali, İst. 1968, BTTD, sayı. 9, sh. 4-8.

Paşa'nın çözdürdüğü şifreye göre, kuvâ-yı millîye Aydın yöresinde kendisine düzen vermekte, ancak, bu kuvvetleri yönetecek kimseye sahip olmadığı açıklanmaktaydı. Balıkesir ve Balıkesir'in güneyinde kuvâ-yı millîye daha çok bulunup, Alaşehir'de azdır. Aynı rapora göre, Yunanlılar iyi asker değildir. Kuvâ-yı millîye ise sayıca çoğalmaktadır. Bunlar iyi idare olunurlar ise, başarılı olabilirler³⁸. Hemen, burada şu husunu belirtmekte yarar vardır. Türk istihbarat servisi İtilâf Devletleri'ne göre çok daha sağlıklı, sıhhatli ve disiplinlidir. Anadolu'da bu konuda titiz bir çalışma mevcuttur. Eldeki kaynaklar Anadolu'nun içinde olduğu için daha iyi değerlendirilmekte ve sistemleştirilmektedir.

1920'de kuvâ-yı millîyenin daha da teşkilâtlandığını görmekteyiz. Karesi (Balıkesir) Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti İzmir Kuzey Mıntıkası Heyet-i Merkeziyesi adına Vasıf Bey, Heyet-i Temsiliye'ye 9 Ocak 1920'de çektiği telde, altı aydır İzmir'i Yunan'dan kurtarmak için çalışan kuvâ-yı millîyenin bir mümessili olarak, kuvâ-yı millîye askerlerinin kuzey ve güney gruplarının bir kumanda altına girmesinin doğru olacağını, Mustafa Kemal Paşa'nın burada genel kumandanlık görevini üstlenmesinin yerinde olacağını açıklamaktaydı³⁹. Böylece, düzenli ordu fikri de ortaya atılmış olmaktadır. Bu fikir, esasen Mustafa Kemal Paşa'nın ve İsmet Bey'in (İnönü) kafalarında mevcut olup, daha sonra gerçekleşme safhasına girecektir.

Akıncı zümreleri batıda Yunanlıları vurmaya devam etmekte idiler. Bunlardan Bergama Cephesi'ndeki akıncı müfrezeleri Kınık, Bergama arasında, Akhisar mıntikasının akıncı müfrezeleri Menemen civarında, Menemen İzmir arasında Salihli Cephesi'nin akıncı müfrezeleri Manisa civarında Bozdağ'da Edip Bey'in komutasında faaliyette bulunup, Manisa ve İzmir civarında Yunanlılara hücumlarda bulunmaktaydılar İzmir Kuzey Cephesi Komutanı Kâzım Bey, Ankara'da 20. Kolordu Kumandanlığı'na ve Mustafa Kemal Paşa'ya, 7 Ocak 1920'de bu hususları açıklarken, aynı hususları Demirci Efe ve Afyonkarahisar, Alaşehir Kuvâ-yı Millîye Kumandanı Ömer Lütfi'ye de bildirmişti⁴⁰. Yunanlıların kuvâ-yı millîyeyi zayıf göstermek için yapacakları bir taarruzun hedefinin kuzey cephe olması ihtimaline karşı da tedbir alınmıştı. Bunun için Akhisar-Soma'da bir hat kurulması yoluna gidilmiş, 61. Fırka Komutanı Kâzım Bey 15 Şubat 1920'de, 20. Kolordu Kumandanı'na, Mustafa Kemal Paşa'ya Hamdi

³⁸ HTVD, sayı. 7, Ankara, 1954, belge. 144.

³⁹ HTVD, sayı. 34, Ankara, 1960, belge. 847.

⁴⁰ HTVD, sayı. 34, Ankara, 1960, belge. 848.

Bey'in çağrılarak beşbin kişilik kuvvetinin bir haftaya kadar cepheye yetişmesi için çalışıldığını anlatmıştı⁴¹. Akıncı kuvvetleri de Yunanlılara önemli darbeler vurmaktaydılar. Şimâl Cephesi Komutanı Kâzım Bey'in, 1919'un son günlerinde 30 Aralık 1919'da Mustafa Kemal'e çektiği telde Yunan hareketini sekteye uğratmak için kumandası altındaki mıntıklalarda akıncı müfrezelerinin teşkil edildiği açıklanmakta idi. Mustafa Kemal Paşa da, bu plânı yerinde bulmaktaydı⁴².

Memleketin bu kötü zamanlarında, hâlâ, İstanbul Hükümeti'nden yarar umanlar mevcuttu. Buna karşı, Anadolu'daki vatanseverler, Mustafa Kemal'in etrafında birleşmeye ve İstanbul Hükümeti'nden artık bir yarar ummanın geçerli olmayacağını halka anlatmaya başladılar. Batı Anadolu'daki aydınlar ve subaylar, ancak, askerî teşkilât ile Yunanlılara karşı konulabileceğine inanmışlar ve çalışmalarını bu noktada toplamışlardı. Ancak, bu fikre samimî olarak inanmadığı halde, şöhret kazanmak ya da durumdan yararlanmak için kuvâ-yı milliyeci gibi görünmek durumunda olanlar da vardı. Örneğin, Hüdevandigar (Bursa) Valisi Gümilcineli İsmail, Sadaret'e 16 Mayıs 1919'da çektiği telde, İzmir sorununun siyâsî yollar ile çözümlenemeyeceğini, taraf taraf müdafaa-i vatan komitelerinin teşkili ve bunların Yunan kuvvetleri ile çarpışmasını, Hükümet'in de bu cemiyetlere gizli olarak yardım etmesini önermişti. Ancak bir süre sonra fikir değiştirerek millî kuvvetler aleyhinde çeteler kurmuştu⁴³.

Gümlcineli İsmail ve bu arada kuvâ-yı milliyeyi müdafaa etmiş olan pekçok kişi sonraları İstanbul'da yargılanmıştır. Gümilcineli İsmail, 11 Ağustos 1920'de Divân-ı Harb-i Örfî Başkanlığı'na yazdığı yazıda gazetelerden mahkemede hazır olmadığı halde aleyhinde Hoca Musaddık, Eskişehir Mutasarrıfı Sami, Bursa Sanayi Mektebi Öğretmeni İsmail Hakkı Efendi'nin ifade verdiklerini, oysa bu üç kişinin de kendisinin düşmanı olduğunu belirtmektedir⁴⁴. Daha önce de, belirttiğimiz üzere aslında Gümilcineli İsmail kuvâ-yı milliyeye taraftar değildir. Ancak, ilk sıralarda kuvâ-yı milliyeye taraftar gibi görünmüş ve İstanbul'a bu doğrultuda yazılar yazmıştı. 16 Mayıs 1919'da yazdığı bu yazılardan sonra, Hükümet'in tutumunu öğrenince derhal taraf değiştirmiştir. Bu yüzden mahkemede kuvâ-

⁴¹ HTVD, sayı. 34, Ankara, 1960, belge. 852.

⁴² HTVD, sayı. 34, belge. 838-839.

⁴³ Yücel Özkaya; İstiklâl Savaşı'nda Türk Halkının Kuvâ-yı Milliyeye ve Millî Orduya Katkıları, (II. Harp Tarihi Semineri) sh. 246-247.

⁴⁴ İstiklâl Arşivi, Klasör, 461, D. 73, Fihrist. 1.

yı millîyeye yardım etmediğini savunması yerindedir. Mahkeme sonunda esasen beraat de etmiştir.

Kuvâ-yı millîyenin kurulması yolunda özellikle subaylar arasında çalışmanın yoğun olduğu göze çarpmaktadır. 13. Kolordu Kurmay Başkanı'nın (Halim Bey), 3. Ordu Müfettişi Erkân-ı Harbiye Başkanı Kâzım Bey'e, 22 Haziran 1919'da Amasya'dan gönderdiği telde, milletin azim ve iradesine başvurulmasını, heyetlerin ve kuvâ-yı millîyenin teşkil edilmesi gerektiğini açıklamakta idi: "Muhafaza-i istiklâl için milletin azim ve kuvetine müracaat ile icabında akval ve tezahüratın mealiyan (geleyen) ile teyidi hakkındaki fikir pek münasibdir. İzmir ilhaki red heyeti kimi vilâyet-i sâirede heyetler teşkil ve teşkilât-ı millîyesinde hafiyen (gizlice) bu heyetler tarafından ihzâr ve ikmâli orduca da bu heyetlere hafiyen fedakâr zabitle rin irsâli maksadın husûlu için daha muvafık olacağı kanaatindeyim. İzmir ilhakının ve hayat bahş ettiği vatan ordusunun mahiyeti hakkında yaptığım izaha cevaben 12. Kolordu Erkân-ı Harbiye Reisi sınıf arkadaşım Rüşdü Bey bu ordunun lafzen mevcut olduğunu bildirdi. Konya'da teşekkül buyrulan millet ordusunun bilahare teşkil edildiği anlaşılıyor. Fakat, bu teşkilât vaktiyle yapılmış olsa idi İzmir ve civarında işgal ve birtakım müessir hadiseler belki vuku bulmaz veya mahdûd kalırdı..."⁴⁵. Görüldüğü üzere bir vatan ordusunun kurulması yolunda çalışmalar vardır. Konya'da kurulan ordu teşkilâtı da şimdilik kuvâ-yı millîye tarzında çalışmaktadır. Ancak, 1920'de Padişah ve Sadrazam, kuvâ-yı millîyecilerin yok edilmesinde kararlı hareketlerde bulunmuşlardır. Bunu gerçekleştirmek için, Sadrazam ve Harbiye Nazırı Vekili Damat Ferit Paşa, 16 Mayıs 1920'de Sadaret'e gönderdiği bir yazıda, kuvâ-yı millîye adı altında çıkarılan fitne ve fesadın tertipleycisi ve kışkırtıcısı iddiası ile zanlı bulunan Mustafa Kemal, Kara Vasıf (miralaylıktan emekli, 27. Fırka Komutanı, İstanbullu), Ali Fuat Paşa (27. Kolordu Komutanı), Alfred Rüstem (Eski Washington Elçisi, Ankara Milletvekili, Midillili), Doktor Adnan (Adivar-Eski Sıhhiye Müdürü-İstanbul-Büyük Millet Meclisi'nde Sıhhiye Bakanı, Halide Edib'in eşi), Halide Edib (Adivar, üniversitede Batı Edebiyatı eski öğretmeni, İstanbullu, Ankara'da Anadolu Ajansı kurucularından, onbaşı) haklarında İstanbul 1 nolu Sıkıyönetim Komutanlığı'na bağlı mahkeme tarafından verilen karara göre gerekli işlemlerin yapılması istenmişti. 24 Mayıs 1920 tarihli padişah buyruğuna göre, bu kişiler hakkında gıyaben (yokluklarında) karar verilmiş ve bu kararın uygulanması için izin çıkarıl-

⁴⁵ Atatürk Arşivi, Klasör. 1, Dosya. 1335/2, Fihrist. 8.

mıştı. Bu karara göre kuvâ-yı millîye adı altında fitne, fesat çıkararak, Anayasa'ya aykırı olarak halktan zorla para toplayan, asker alan, bunun aksine hareket edenlere işkence eden bu kişilerin her türlü mülkî ve askerî rütbe ve nişanlarının, her türlü resmî unvanlarının kaldırılması, idam edilmeleri işlemleri yerine getirilecekti. Bunlar firarda olduklarından mallarına haciz konmuş, İstanbul 1 nolu Sıkıyönetim Mahkemesi tarafından yokluklarında verilen hüküm ve karar, ele geçirildiklerinde tekrar yargılanmak üzere tasdik olunmuştu⁴⁶. Bu tür uygulamalara yani İstanbul'daki sıkıyönetim mahkemelerinin aldıkları kararlara ve bunların sonuçlarına daha sonra etraflıca değineceğiz.

1920 yılında yurdun her yerinde süratle askerî teşkilatlanmalar artmakta idi. Aydın mıntıkası ve havalisinde kuvâ-yı millîyeye komuta etmekte olan Demirci Mehmet Efe, Bursa, Biga, Karacabey, Gönen müftüleri ve belediye başkanlarına Balıkesir Heyet-i Millîyesi ve kuvâ-yı millîye başkanlıklarına çektiği telde, Yunanlıların yaptıkları zulümleri, vahşetleri anlatmış, bu durumda silâha sarılmaktan başka çare kalmadığını, kendilerinin de bunu yaptıklarını "İşte bizim yaptığımız vazife-i diniyye ve millîye budur ve bize de kuvâ-yı millîye ismini vermişlerdir" demekte ve kuvâ-yı millîyenin silâhlarını zapt etmek için yaptıkları hareketlerin kuvâ-yı millîyeyi doğurduğunu, kuvâ-yı millîyeyi arkadan vurmanın doğru olmadığını açıklamıştı⁴⁷.

8 Temmuz 1920'de Ankara Hükümeti'nin Millî Müdafaa Vekili Fevzi, Kastamonu Mıntıkâ Komutanlığı'na çektiği şifre telde, Yunan istilâsını durdurmak için memleketin her yerinde büyük bir istek ve heyecanın bulunduğunu belirtmekte ve "Birçok mahallerde ahali kendi silâhları ve kâfi cephaneleriyle müracaat ederek eski usulde redif taburları tarzında gönüllü teşkilatını yaptığını, Konya'da bu şekilde yedi taburun kurulduğunu, Kastamonu'da da halkın kendi silâh ve cephaneleriyle ahz-ı asker ve ihtiyat zabıtânı kumandasında gönüllü taburlarını kurmasının gerektiğini işaretleyerek, bu konuda yapılacak işlemlerin kendisine iletilmesini istemektedir"⁴⁸.

⁴⁶ Atatürk İle İlgili Arşiv Belgeleri (1919-1921), Ankara, 1982, sh. 82-83, Nusret Baycan; Atatürkün Nişan ve Madalyaları, Ankara, 1986, Gnkur. Yayını, sh. 28-33.

⁴⁷ Hakimiyet-i Millîye. No. 23 (20 Nisan 1336: 1920). Demirci Mehmet Efe'nin Mühim Bir Telgrafi. Ayrıca; Devrin Yazarlarının Kaleminden... c. 1, sh. 272-373.

⁴⁸ HTVD, sayı. 52, belge. 1191.

Çorum'da da, halkın çalışması ile millî kuvvetler meydana getirilmiş, düşman ile çarpışmak için Batı Cephesi'ne yollanmıştı. 12 Temmuz 1920'de, Çorum Mutasarrıfı Cemal, Ankara'daki Dahiliye Vekâleti'ne yolladığı yazıda, üçyüzü süvari toplam beşyüz kişilik kuvvetin Alaca'dan temin edildiğini açıklamaktaydı⁴⁹. 1920 Temmuz'da, Kırşehir'de bizzat cepheye savaşmak üzere Milletvekili Keskinli Rıza Bey gönüllü toplamak girişiminde bulunur. Ancak, tam başarı elde edilemez. Kırşehir Mutasarrıfı Ekrem Bey'in 28 Temmuz 1920'de, Ankara'daki Erkân-ı Harbiye-i Umûmiye Başkanlığı'na gönderdiği yazıda, son on gün içerisinde dörtyüz cengaverden kurulu bir gönüllü süvari alayının oluştuğu açıklanmaktadır. Bu kuvvetler pazar günü Ankara'ya hareket edeceklerdi. Bu birlik Ağustos'un ilk günlerinde Ankara'dan Batı cephesine gönderilmiş ve Albay Kâzım (Özalp)'ın emrine girmişler ve Bilecik yöresinde görevlendirilmişlerdi. Yozgat'ta ise, Yozgat Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, 3 Kasım 1919'da Ankara Müdafaa-i Hukûk Cemiyetine yolladığı yazıda, Yozgat'ta mutasarrıf olan Necip Bey'in yüzünden millî hareketin tam gelişemediğini açıklamaktaydı. Bursa'nın Yunanlıların eline geçmesinden sonra, Yozgat'ın Boğazlayan Kaymakamı Bekir Sami, Büyük Millet Meclisi'ne, burada bir süvari bölüğü ile bir piyade taburunun kurulması için çalışmalara başlanıldığını açıklamıştı. Garp Cephesi Komutanı Ali Fuat(Cebesoy) Paşa'nın, 5 Ağustos 1920 tarihinde Erkân-ı Harbiye Genel Başkanlığı'na gönderdiği yazıdan Boğazlıyan'da bulunan ikiyüz kişilik Boğazlıyan Kuvâ-yı Millîyesi'nin 24. Fırka emrine gönderildiğini öğrenmekteyiz. Akdağmadeninde de, ikiyüzelli kişilik bir kuvvet oluşturulmuştu. Daha sonra bu üçyüzelli kişiye ulaştı ve 1 Eylül 1920 günü Yozgat'a ve diğer yerlere hareket etme hazırlığına girişti⁵⁰.

17 Temmuz 1920'de Meşveret Gazetesi'ndeki bilgilere göre, Kayseri'de, Anadolu'da görüldüğü gibi gönüllü teşkilâtı kurulmuş ve adı "Kayseri İstihkâm Alayı" olmuş, bu kafiye ileri gelenlerden İbrahim Hakkı Efendi komuta etmiştir. İncesu'da da bir bölük teşkil edilmiş ve Kayseri'ye gönderilmişti. 17 Temmuz 1920'de de, Bolu'da gönüllü teşkilâtı yapılmıştır. Mudurnu bu konuda başı çekmektedir. Mudurnu'dan üçyüz gönüllü toplanmıştır. Aynı faaliyetler Gerede'de de mevcuttur. Hendek ve Akyazı'da hazırlanan gönüllü çerkez alayı cepheye gitmek üzeredir. Bu hazırlıkların sonunda üçbin kişinin Bolu'da hazırlanmış olacağı

⁴⁹ Bayram Sakallı; Ankara ve Çevresinde Millî Faaliyetler, Ankara, 1988, sh. 21.

⁵⁰ Bayram Sakallı; aynı kitap, sh. 31-40.

düşünülmekteydi. Konya'ya bağlı Aksaray'da da bir gönüllü müfrezesi kurulmuş olup, buraya da beşyüz kişi yazılmıştır. Bu arada, Bolu Müdafaa-i Vatan Gazi Kadınlar Cemiyeti tarafından bir mevlüt okutulmuş ve teberuda bulunulmuştur. Eğridir'de ikibinbeşyüz liradan fazla para toplanmıştır. Arac ve Eğridir'den çıkan gönüllüler yüzdoksan civarındadır. Arac ve Eğridir'de nakit yardımlar beşbin lirayı aşmıştı. Kadınhanı, Akşehir, Seydişehir, Beyşehir halkı kurulacak taburların ihtiyaçları için yardımlarda bulunmuşlardır. Kastamonu'da da, aynı hareketler görülmüştür. Abana'dan binbeşyüz lira toplanmış, orduya yedi silâh hediye edilmiş ve pek çok eşya verilmişti. Konya, Silifke, Koçhisar'da da aynı faaliyetlerin olduğunu görmekteyiz. Koçhisarlılar hazineden alacakları olan bir milyon üçyüz yetmişbin kilo tutarındaki çeşitli zahireleri, Türk ordusunun gereksinimlerine tahsis etmişlerdi⁵¹.

1920'nin Temmuz ve Ağustosunda Yunanlılara karşı önemli bir birlik oluşturulmuştu. Çorum halkı camide toplanarak Yunan saldırısına karşı koymak için yemin etmiş ve Büyük Millet Meclisi'nin etrafında toplanma kararı almış idi. Kastamonu Sultanisi'nde yapılan toplantıda da Türk halkı vatani savunma kararı almıştı. Erzurum'un tüm kasabalarının katılımı ile ikinci bir kuvâyı millîye müfrezesi oluşturularak cepheye gönderilmişti. Diyarbakır'da silâhları ile binüçyüz gönüllü merkeze başvurmuş, Lice'de gönüllü sayısı bini aşmıştı. Kayseri, İncesu, Develi, Sivas, Eskişehir, Boğazlayan, Konya, Aksaray, Silifke, Eğridir, Kırşehir, Keskin, Kütahya, Afyon ve kazalarında millî birlikler oluşurken, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde 1310-1315 (1892-1898) doğumluların silâh altına alınması öngörülmüştü⁵².

Millî Ordu kurulduktan sonra bile, batıda Demirci civarında 1921 Ekim'inde akıncı ve gönüllü müfrezelerinin oluşturduğu kuvvetler faaliyet göstermekte idiler. 13 Ekim 1921'de, Demirci'de Altıncı müfrezelerin ve Millî Hükümet'in (oradaki) Başkanı Demirci Kaymakamı İbrahim Ethem'in yazdığı kuvvetler konusunda bir Akıncılar Yasası çıkartılarak bir talimat düzenlenmişti. Akıncı müfrezeleri yirmibeş-otuz kişilik gruplar halinde idi. Başlarına fes ve sarık takmayacak, kalpak ve başlık giyecek olan her müfrezenin bir kumandanı, bir muavini ve katibi olacaktı. Erlerin el-

⁵¹ Devrin Yazarlarının Kalemile Millî Mücadele ve Gazi Mustafa Kemal, c. 1, sh. 324-326.

⁵² İhsan Güneş; Bursa'nın Yunan Ordusu Tarafından İşgali ve Bunun Doğurduğu Tepkiler, Ank. 1985 (II. Askerî Tarih Semineri), sh. 159-160.

biseleri düşmana yapılan baskınlar ile elde olunacaktı. Bunun dışında köylerden sağlanan yardımlar ile gereksinimler sağlanacaktı. Hiçbir sebep ve bahane ile bir şahıstan, köy ve kasabadan para istenmeyecekti.

Akıncı müfrezeleri şimendifer köprülerini, haberleşme tellerini tahrip edeceklerdi. Düşman böylece irtibatsız bırakılacaktı. Ordunun ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin askerî ve siyasî başarıları öğrenildikçe bunlar müfrezelere ve civar köylere bildirilmekteydi. Bu müfrezeler Demirci Kaymakamı İbrahim Ethem'in sorumluluğu altında idi⁵³.

Kuvâ-yı milliyenin bütün bu çalışmaları olurken, İstanbul Hükümeti bu çalışmalarını önlemek ve bunları tutuklamakla meşgul olmaktadır. İçişleri Bakanı Ali Kemal, 18 Haziran 1920'de Hüdavendigâr'a (Bursa) çektiği şifre telde, işgallerden ne kadar üzüntülü olunursa olunsun, Osmanlı Hükümeti'nin ne Yunanistan ile ne de İtalya ile savaşa giremeyeceğini, çünkü, ancak şu anda bugünkü durumun ve varlığın korunabildiğini, siyasî yönden kendimizi savunmaktan başka bir şey yapamayacağımızı, bu siyasetin de lehimize olduğunu savunmaktaydı. Paris'e Sulh Konferansı'na giden delegeler de, bu tip pasiflikle İtilâf Devletleri'ne yaranacaklarını ve böylece onlardan bazı haklar elde edeceklerini sanmışlar ve bunda daha önce de bahsettiğimiz üzere aldanmışlardı⁵⁴. Ancak, İstanbul Hükümeti'nin Harbiye Nazırı Cemal Paşa, aynı fikirde olmayıp, kuvâ-yı milliyenin yanında idi. Nitekim, I. Kolordu Kumandanlığı'na gönderdiği telde, yabancılar üzerinde iyi bir etki yapan millî hareketin bu etkisini yok etmek için bazı fesatçılar ve bu harekete karşı olan gazete ve ajansların sürekli çalışmalarda bulduklarını, bu tip hareketleri yayanların ittihatçı ve Almancı olduklarını ileri sürmüştür. Bu uydurma haberlerin çok az etki uyandırdığını, millî hakereti iyi karşılayan Fransız kamuoyunu da etkilemediğini vurgulayan Cemal Paşa, Anadolu'daki Hıristiyan halkın tehlikede olduğu yolundaki haberlerin de uydurma olduğunu açıklamıştır. Cemal Paşa, ordunun siyaset ve Alman taraftarlığı ile ilgisinin olmadığını, Hıristiyanların hayat, mal, hukuk emniyetlerinin olduğunu, millî cemiyetlerin ve kuvâ-yı milliyenin milletin sinesinden doğduğunu, bunların ordu ile ittihatçılıkla ilgilerinin bulunmadığını da açıklamıştır⁵⁵.

Buna karşı, Hükümet'te herkes aynı görüşü paylaşmadığından ve kuvâ-yı milliyeciler, kuvâ-yı milliyeciler ile çalışanlar tutuklanmaya başladılar.

⁵³ İbrahim Ethem Akıncı; Demirci Akıncıları, Ankara, 1978, sh. 111-117.

⁵⁴ İstiklâl Arşivi, Klasör, 461, Dosya. 73, Fihrist. 1/59.

⁵⁵ HTVD, Sayı. 9, belge. 217.

Kuvâ-yı millîye ile çalışan Edremit İdadisi (Lisesi) Türkçe öğretmeni Şükrü, Elishleri öğretmeni diğer Şükrü, Riyaziye (Matematik) Öğretmeni Tahir, Tarihçi Ziya, geçici asli öğretmen Hüsnü hakkında 28 Ekim 1920 günü "Takibat-ı kânuniye"yi uygulamak üzere evrak düzenlenmişti. Kuvâ-yı millîyeye yardım ettikleri gerekçesiyle yakalananların bir kısmının da serbest bırakıldıklarını, ancak, kendilerine yeniden görev verilmediğini görmekteyiz. Örneğin, Bursa Sultanisi ilk kısım öğretmeni Azmi Efendi, Bursa Mutasarrıfı'na yazdığı dilekçede "Bendeleri Bursa Sultanisi kısım-ı ibtidâsı muallimiyim. Kuvâ-yı millîyeye mensûbiyetle maznûnen bir numaralı Divân-ı Harb-i Örfî'nin 16 Eylül 1920 tarih 1564 numaralı müzakeresiyle tevkif ve 16 Teşrin-i evvel (Ekim) 1336'da cereyan eden muhake-mede masumiyetim tebyin etmekle" serbest bırakıldım demekte, ancak, başvurusuna karşın kendisine görev verilmediğini açıklamaktaydı⁵⁶.

Kuvâ-yı millîyeye katılanların hepsini tespit etmek çok zordur. Bunların çoğunu, Osmanlı İmparatorluğu'nda askerlik görevini yapan, ancak, ordunun terhis ve silâhları bırakması sonunda, Ulusal Bağımsızlık Savaşı'nın silâh yoluyla olacağına inanmış olan subaylar ve bazı aydınlar teşkil etmektedir⁵⁷.

İstanbul'daki merkez komutanlıkları kuvâ-yı millîye taraftarlarını tutulamaktaydılar. Ancak, 23 Nisan 1920'de Ankara'da Büyük Millet Meclisi kurulduktan ve başarılı sonuçların arka arkaya alınmasından sonra, devletin çeşitli kademelerinde görev yapan yargıçlar ve subaylar bunların haklı olduklarını teslim etmiş ve serbest bırakılmaları yolunda kararlar almışlardır. 22 Aralık 1920'de İstanbul'daki Askerî Temyiz Meclisi (Yargıtay), kuvâ-yı millîyeciler için, 11 Nisan 1920'de padişah iradesi ile sonucunda fetva ile suç sayılan bu işlemlerin halen geçerli olup, olmadığını bildirilmesini Askerî Temyiz Divan Reisliği'ne arz etmişti. 1921'de ise, artık kuvâ-yı millîye hareketine katılanlar birer kahraman olarak görülmeye başlanmıştır. 29 Nisan 1921'de Harbiye Nazırı Ziyaeddin Harbiye Nezareti Askerlik Dairesi'ne yolladığı yazıda, kuvâ-yı millîye ile ilgili sanık sayılmış olan kişiler ile ilgili hususlara değinmekte ve "Halbuki kuvâ-yı millîye'nin, vatanın savunulması için teşekkül etmiş bir kuvvet olduğuna şüphe yoktur. Düşman tecavüzlerine karşı vatan ve milletin namusunu kahra-

⁵⁶ İstiklâl Arşivi, Klasör. 6.A/58, D. 69, Fihrist. 2/79,4/3.

⁵⁷ Hamdi Atamer; Kuvâ-yı Millîye'ye Katılanların Listesi, İst. 1968, BTTD, sayı. 4 sh. 4-9, sayı. 5, sh. 4-7.

manca savunma ve koruma ile meşgul bulunduğu böyle bir zamanda yalnız kuvâ-yı millîye ile ilgilerinden dolayı sanık tutulmuş olan bu kimse-lerin taktir ve alkışlanmaya değer yurtseverliklerinin suç sayılmaması ve bütün bu davaların tümünün lağvedilmesini" belirtmişti.

24 Nisan 1921'de ise, Birinci Sıkıyönetim Harp Divanı Başkanı Orge-neral Hürşit ise, Sıkıyönetim Harp Divanı'na yazdığı yazıda, kuvâ-yı millîyecilerin eski kovuşturmayla bağlı olmalarının "Bütün dünya nazarında bu en büyük millî ve vatanî hadisenin doğurduğu yüksek şerefın yaşatılmasını ve devamının temelinden reddetmek ve eskiyi devam ettirmek durumunu ortaya çıkarmaktadır" diyerek kuvâ-yı millîyecilerin mallarına konan haciz-lerin kalkmasını istemekteydi. 7 Mayıs 1921'de de, Harbiye Nazırı aynı hususları dile getirmişti. Ziyaeddin Bey, 6 Temmuz 1921'de, eski heyet ta-rafından yokluklarında hüküm giydirilmiş ya da suçlanmış 823 kişinin ha-len Anadolu'da, bir kısmının ise kayıp durumda olduğunu, tutuklu ya da hükümlü olmamakla birlikte, yüksek bir amaç uğruna vatan savunması için kuvâ-yı millîye teşkilâtında çalışanların yargılanmadan salıverilmeleri-nin gerektiğini bildirmektedir⁵⁸. 1921'in ilk aylarında kuvâ-yı millîyecilerin tutuklanmasına devam olunmuş ise, görüldüğü üzere, 1921'in baharından sonra artık bu tip işlemlere son verilmiş ve vatan savunmasında çalışanlar saygı ile anılmaya başlanmıştır. Ancak, 1921'in ilk aylarında tutuklamalar mevcuttur. Örneğin, 27 Mart 1921'de, Merkez Komutanlığı'ndan kuvâ-yı millîye tarafından Beykoz'da yapılan hareketlerde kuvâ-yı millîyeye hizmet ettiği iddiasıyla Ömerler Kazasının Bozhane köyünden otuzbir yaşındaki Bayraktar oğlu Emin, aynı kazanın Kumlu köyünden otuzsekiz yaşındaki Ahmet oğlu Miftah, Trabzon'un Of kazasından olup Beykoz'un Edrumca köyünde oturan onsekiz yaşındaki Mehmed'in Birinci Divân-ı Örfiyesi'nce muhakeme edilmesi konusunda yazı yazıldığını bilmekteyiz⁵⁹. Bu tip örneklerin sayısı pek çoktur. Ancak, daha önce de gördüğümüz üzere, bunlar 1921'in bahar aylarında kısmen, yaz aylarından itibaren ise tama-men kalkmış, gerek Anadolu ve Rumeli, gerekse İstanbul halkının hemen hemen hepsi kuvâ-yı millîyecileri ve onlara yardım edenleri saygı ile an-maya ve kuvâ-yı millîyenin yerine kurulan millî ordu (düzenli ordu)yu teş-vik ve onun içinde çarpışmaya başlamışlardır.

Batı bölgelerinde olduğu gibi, güney ve güneydoğu bölgelerinde de kuvâ-yı millîyenin büyük bir etkinliğe sahip olduğu bilinmektedir. Çuku-

⁵⁸ Hamdi Atamer; Millî Mücadele'ye Katılanlar Hakkında Askerî Yargıtayın Kararı, İstanbul, 1967, BTTD, sayı. 3, sh. 3-8.

⁵⁹ İstiklâl Arşivi, Klasör. 464, A.1/58, Fihrist. 3/1, 36.

rova, Maraş, Gaziantep, Urfa, Pozantı gibi güney ve güneydoğu bölgelerinde olduğu kadar olmasa bile, Trakya, Kuzey-doğu Anadolu'da ve kısmen Karadeniz'de kuvâ-yı millîyenin çalışmalarını sürdürdüğü açıktır.

Güney ve Güneydoğudaki mücadelelerde, Kilikya, Antep (Ayıntab), Maraş, Urfa'daki savaşlarda kuvâ-yı millîye batıya göre daha başarılı olmuş ve Fransızların buralardan çekilip gitmesinde baş rolü oynamıştır. Batıda ise oyalama hareketleri ve baskınlar ile Yunanlılara kayıplar verdirek onların ilerlemelerini zaman zaman durdurmuş, en azından millî kuvvetlerin ve millî teşkilâtın oluşması için zaman kazanılmasını sağlamıştır.